

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Kenta ser att killarna kommer. Nu kollar dom på honom och på alla kjolarna. Det är nog bäst att han går på toan.”

- Iscensättningar av genus och etnicitet i barnböcker

Hanna Lindroth och Karoline Pedersén

LAU 390 HT 2014

Handledare: Thomas Johansson

Examinator: Agneta Simeonsdotter

Rapportnummer: HT14-2920-005-LAU390

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: ”Kenta ser att killarna kommer. Nu kollar dom på honom och på alla kjolarna. Det är nog bäst att han går på toan.” - Iscensättningar av genus och etnicitet i barnböcker

Författare: Hanna Lindroth och Karoline Pedersén

Termin och år: Höstterminen 2014

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Thomas Johansson

Examinator: Agneta Simeonsdotter

Rapportnummer: HT14-2920-005-LAU390

Nyckelord: Etnicitet, genus, identifikation, bilderbok, kapitelbok

Sammanfattning:

Syftet med denna studie var att undersöka hur genus och etnicitet konstruerades i ett urval av de mest utlånade barnböckerna i Göteborgs stad år 2013. Våra frågeställningar var: Vilka identifikationer erbjuds i dessa böcker? Hur iscensätts genusmässiga och etniska identiteter? Vi använde oss av en kvalitativ och kvantitativ innehållsanalys i vår textanalys. Detta då vi ville undersöka både det manifesta inslaget i texterna, alltså det som explicit uttrycks, men även analysera det som uttrycks mellan raderna. Då vi ansåg att en bildanalys skulle ge extra värde till vår textanalys, valde vi att komplettera textanalysen med en sådan. Vårt urval bestod av 7 barnböcker som alla fanns med på 100 listan över de mest utlånade böckerna på alla Göteborgs folk- och skolbibliotek. Vi valde särskilt ut böcker som hade minst en karaktär med annan än svensk etnicitet samt böcker där båda könen fanns med bland karaktärerna. I vårt resultat kunde vi se en effekt av de föreställningar som finns om kön och etnicitet. Vi fann att karaktärer som tillåts bryta mot könsnormerna samtidigt framställdes som annorlunda. Vidare fann vi att identifikationsmöjligheterna för män och kvinnor som bryter mot genusförväntningarna var begränsade genom att karaktärens utseende förstärktes enligt könsnormerna. När karaktärer med annan än svensk etnicitet skildrades, var de mestadels i bakgrunden eller frammålades som stereotyper. Karaktärerna skildrades med häftigt temperament och illustrerades med stereotyp överdrivna drag. Då barnböckerna vi har analyserat används i skolan/förskolan är det viktigt att lärare diskuterar och granskar de värden som uttrycks däri. Böckerna ger möjlighet till igenkänning och identifikation varför det är nödvändigt att skildringen inte är för snäv. Det är därför av stor vikt att lärare kan bredda sitt utbud av böcker, som omfattar normbrytande flickor och pojkar utan att böckerna skildrar dem som annorlunda och avvikande från de andra av samma kön.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar	5
2. Tidigare forskning	6
3. Teoretiska perspektiv	12
3.1 Genusteori	12
3.1.2 Genussystemet enligt Yvonne Hirdman	12
3.1.3 Kvinnan och mannens roller i samhället	13
3.2 Etnicitet	14
3.2.1 Rasism och Rasifiering	15
4. Metod	16
4.1 Innehållsanalys	16
4.1.2 Kodningsenheter	17
4.1.3 Bildanalys	18
4.1.4 Uppsatsens validitet och reliabilitet	18
4.1.5 Avgränsningar och urval	19
4.1.6 Böckerna vi har valt att analysera:	19
4.1.7 Litteratursökning och källkritik	20
5. Resultat och analys	21
5.1 Gränsöverskridande - när det stereotypa förstärks	21
5.2 Undantaget som bekräftar regeln	23
5.3 Utseende utifrån genus	25
5.4 Vi och dem	27
5.5 Tillskrivet utseende och beteende utifrån etnicitet	29
5.6 Maskulinitet och femininitet som avviker från de stereotypa genusidentiteterna	31
6. Slutdiskussion	33
7. Referenser	37
8. Bilagor	40

1. Inledning

Förskolan och skolan beskrivs i dagens styrdokument som en kulturell och social mötesplats som ska stärka och förbereda barnen för ett liv i ett samhälle som är allt mer internationaliserat. Varje barn ska få känna delaktighet i sin egen kultur och utveckla respekt för andras kulturer genom arbetet i förskolan och skolan. Arbetet ska även aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter (Skolverket, 2011).

Böcker, som utgör en lättillgänglig kulturell resurs på förskolor och skolor, spelar en viktig roll för barns utveckling. Detta då böckerna innehåller mycket information och bilder som ger barn kunskaper om andra människors perspektiv och även tillhandahåller identifieringsmöjligheter i karaktärerna (Tsao, 2008, s.108). Därmed är det av stor vikt vad böckerna som nyttjas i förskolan och skolans verksamhet förmedlar till barnen, då stereotypa bilder i barnböcker kan påverka barnens egen identitetsutveckling och ha en negativ effekt på vilka möjligheter barnen anser sig ha i livet (Tsao, 2008, ss.108, 111).

Många gånger under vår verksamhetsförlagda utbildning har vi upplevt hur barnböckerna i verksamheten har förmedlat få identitetsmöjligheter utifrån etnicitet och genus. Vi har också upplevt hur stereotypa bilder av genus och etnicitet reproduceras i många av barnböckerna. Skolverket anser att de som verkar i förskolan och skolan ska främja omsorg om den enskildes välbefinnande och se till att ingen i skolan diskrimineras på grund av kön eller etnisk tillhörighet (Skolverket 2011, s.7). Att läsa böcker som är inkluderande istället för exkluderande och skildrar den mångfald som finns i samhället menar vi är ett sätt att främja omsorgen för den enskildes välbefinnande.

I och med Sverigedemokraternas framgång i riksdagsvalet 2014 har ett nytt politiskt läge uppstått i Sverige. Det kan inte anses som kontroversiellt att säga att Sverigedemokraterna har en exkluderande invandringspolitik. Vi menar därför att partiets framgångar i längden kan påverka allmänhetens syn på medborgare med annan än svensk etnicitet negativt. Då skolan är den första institution som barn kommer i kontakt med spelar den en viktig roll i att aktivt motarbeta främlingsfientlighet. Detta i linje med vad läroplanen fastslår:

“(...) Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser“ (Skolverket, 2011 s.7).

I praktiken kan detta innebära att läraren väljer normbrytande böcker som återspeglar den mångfald som finns i Sverige och övriga världen och som inte reproducerar stereotyper. De gånger böckerna reproducerar stereotyper bör en öppen dialog ske tillsammans med barnen som en aktiv insats.

Två huvudsakliga anledningar ligger som grund till varför vi anser det relevant att undersöka hur etnicitet och genus reproduceras i några av de mest utlånade barnböckerna år 2013. Främst, då Asplund Carlsson och Lunneblad konstaterat att det existerat en mer

eller mindre “kompakt tystnad” i barnlitteraturforskningen inom området mångkultur och interkulturalitet sedan 80- talet (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.1). Samt, då vårt urval innefattar några av de mest utlånade barnböckerna i Göteborgs folk- och skolbibliotek, läses de i stor utsträckning av många barn. Vi har själva uppmärksammat hur flera av böckerna från vårt urval av böcker läses i både förskolan och skolan till exempel genom att barnen själva tar med böckerna till lässtunderna där. Budskapet böckerna förmedlar och vilka identifikationsmöjligheter de erbjuder läsarna kommer således att nå ut till många barn. Det är inte oproblemiskt att undersöka hur etnicitet och genus reproduceras i barnböcker, då risk föreligger att reproducera stereotyper, men vi anser att detta är ett viktigt och relevant område att efterforska och diskutera. Följande uppsats problematiserar således begreppen etnicitet och genus i samband med en granskning av hur dessa begrepp konstrueras i ett urval av samtida bilder- och kapitelböcker riktade till barn i förskole- och skolåldern.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur genus och etnicitet konstrueras i ett urval av de mest utlånade barnböckerna i Göteborgs stad år 2013. Våra frågeställningar är:

- Vilka identifikationer erbjuds i dessa böcker?
- Hur iscensätts genusmässiga och etniska identiteter?

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer vi att presentera tidigare forskning som vi anser relevant för vår uppsats, där forskarna har, likt oss, analyserat barnlitteratur för att se huruvida stereotypa bilder av genus och etnicitet reproduceras i barnböcker.

I artikeln *Emmaboken, den jämställda familjen och förskolan - En historisk och samhällskritisk studie* skriver Ylva Odenbring: Fil.dr. och universitetslektor i pedagogik, att det under 1970-talet skedde ett trendbrott inom barnlitteraturen i Sverige då böckerna fick en tydlig politisk och ideologisk struktur. Genom att använda barnlitteraturen som medel kunde sociala orättvisor och hierarkier synliggöras. Föreställningar om det "kompetenta barnet" spreds och blev ett begrepp där barnet beskrevs som självständig och med sociala förmågor. Relationen mellan barn och vuxen skildrades också som mer jämlik än tidigare (Odenbring, 2014, s.2). Det förefaller som att trots att mycket har hänt inom barnlitteraturen, i och med den mer radikala barnlitteraturen på 70-talet, pekar såväl internationell som svensk forskning på att det fortfarande är ett normativt genussystem som reproduceras i litteraturen idag (Crisp, 2009; Herzog, 2009; Kåreland, 2011; Lyngefeldt, 2005 refererad i Odenbring, 2014, s.3). När barnlitteraturen är normbrytande ligger fokus främst på att skildra positiva förebilder för flickor eller att porträttera humoristiska rollbyten mellan könen (Nikolajeva 2000, refererad i Odenbring, 2014, s.3). Internationella studier (Crisp, 2009; Herzog, 2009, refererad i Odenbring, 2014, s.3) uppmärksammar att barnlitteratur med karaktärer som bryter mot könsnormer även reproducerar dem då författarna fastnar i en "bild av barnet där det ska agera på ett sätt som förväntas av dem utifrån rådande samhällsnormer" (Odenbring, 2014, s.3).

Efter närläsning av samtliga nio Emma böcker, där två huvudteman identifierades: den jämställda familjen och förskolan som institution, framkom att representationerna av kön som Odenbring beskrev "är mångt och mycket traditionella" (Odenbring, 2014, s.12) och aktuella även idag, trots att det gått 40 år sedan böckerna skrevs. Trots att familjerna beskrevs jämställda, är det Emmas mamma som bär det största huvudansvaret för barnen. I Emmaböckerna kunde Odenbring skildra en ny form av maskulinitet i böckerna där en av karaktären (Olle) är gränsöverskridande då han valt ett kvinnodominerat yrke som förskollärare under 70-talet. Dock menar Odenbring att det samtidigt skapas en traditionell könsordning, då Olle trots sitt yrkesval skildras som den mest handlingskraftiga personen på förskolan och är den som är i blickfånget, vilket kan anknytas till traditionella föreställningar om maskulinitet (Odenbring, 2014, s.12).

Ya-Lun Tsao (2008) beskriver i sin artikel *Gender issues in young children's literature*, hur det under de senaste decennierna har skett omfattande studier från olika discipliner huruvida barns medvetenhet om könsroller och relationerna mellan könen påverkar deras egen könsidentitet. Det framkom att stereotypa könsmonster och sexism i bilderböcker påverkar utvecklingen av könsidentiteten hos små barn. Böcker spelar en viktig roll i barns utveckling, som en lättillgänglig kulturell resurs, erbjuds små barn

mycket information och bilder samt ger dem kunskap om andra människors erfarenheter och perspektiv (Tsao, 2008, s.108). Böcker erbjuder också karaktärer vilka ger barnen möjlighet att identifiera sig med; deras känslor, övertygelser och handlingar (Mendoza & Reese, 2001, refererad i Tsao, 2008, s.108). De kan också ge barnen en första inblick i hur världen ser ut genom andras ögon, och då även uppmärksamma hur andra ser på dem. Det framkom i flertalet studier av barnlitteratur att pojkar och män dominerade i majoriteten av böckerna. Genom att de återfanns på flest omslag, i titlar, och i både bild och text (Tsao, 2008, ss.108- 109). Vidare visade aktuella studier att kvinnliga och manliga karaktärer skildrades olika (Turner- Browker, 1996, refererad i Tsao, 2008, s.110). I bilderböcker för barn skildrades pojkar och män med egenskaper som dominanta och aktiva medan flickor och kvinnor ofta skildrades som mjuka och ödmjuka (Tsao, 2008, s.108). Andra egenskaper som vanligen tillskrevs tjejer och kvinnor var att de skildrades som emotionella, beroende av andra, fåniga och klumpiga. De porträtterades även som passiva och moderliga (Kramer, 2001, refererad i Tsao, 2008, s.110). När en tjej/kvinna således har aktiva egenskaper har budskapet varit att hon är det exceptionella undantaget, eftersom att de andra av samma kön i boken framställs som de "normala" menar Tsao (2008, s. 113). Pojkar och män framställdes vanligtvis som kompetenta och orienterade medan bilden av kvinnor är att de är begränsade i vad de kan göra, och är mindre kompetenta i sin förmåga att utföra saker (Kortenhaus & Demarest, 1993, refererad i Tsao, 2008, s.110).

Porträtterande av stereotypa könsroller påverkar hur barn uppfattar sig själva. Negativa bilder av barnets eget kön kan därför möjligen påverka barnets självbild och självförtroende. Vidare kan könsstereotyper och sexism i barnlitteratur begränsa barnets potential till utveckling. Under de sista årtiondena har det enligt Tsao tillkommit en ökad representation av flickor och kvinnor i barnlitteratur, både i titlar, bilder och handling (Tsao, 2008, ss.111-113). Vidare visade Diekman och Mumen's i en aktuell studie (2004, refererad i Tsao, 2008, s.112) att när böcker i kategorin som icke- sexistiska och med särskild avsikt att skildra jämställdhet mellan könen, så är det kvinnorna som antar stereotypa manliga könsroller. De porträtterar däremot inte män som antar stereotypa kvinnliga könsroller. Tsao menar att skildrandet av icke- traditionella könsroller där pojkar och män tillåts vara omvårdande och där flickor och kvinnor är aktiva och i ledande roller utgör en viktig kontrast till den annars vanliga bild som populära medier ger (Tsao, 2008, s. 113). Användandet av lämplig litteratur borde därför ske så tidigt som möjligt, då det är under de tidiga åren som barnen utvecklar sin syn på mänsklig mångfald.

Artikeln *Till vildingarnas land: Barnboksförfattaren besöker förorten* är skriven av Maj Asplund Carlsson och Johannes Lunneblad. De har, utifrån ett post-kolonialt perspektiv, gjort en analys av de fyra bilderböckerna i *Hejhej*-serien av Gunna Grähs. Författarna problematiserar den blick med vilken barnboksförfattare skapar förorten som ett särskilt urbant rum. De har valt att inte se författaren som person utan snarare som en möjlig position inför det urbana rummet. Därmed problematiserar de den författarblick som besöker förorten och som samtidigt befäster invandraren som stereotyp och förortsbon

som fånge i ett främlings- och utanförskap (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.2). Lunneblad och Asplund Carlsson beskriver hur bilden av förortsområden som skräpiga, smutsiga och ofärdiga har reproducerats i massmedia. I olika reportage har problem som kriminalitet, sociala problem och alkoholism förknippats med förorten. Men det är framförallt sedan 80 talet som invandraren inte bara betraktas som en del av förortens stigmatiseringshistoria utan även som det egentliga problemet (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.3.). Lunneblad och Asplund Carlsson ställer sig frågan om dessa mönster och bilder av förorten även reproduceras i nutida barnböcker. Alla fyra Hejhej böckerna handlar om förorten och om de människor som bor där. De karaktärer som författarna anser är av störst intresse för sin analys är Tutu och tant Kotla. Det är först oklart om Tutu, en afrikan, är ett barn eller en vuxen man då han är liten till växten och språket som beskriver Tutus tankar är korthugget förenklat. Tutu som vuxen blir i så fall en infantiliserad skildring av den svarte mannen (Means Coleman 1998; Mercer, 1994 refererad i Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.3). Tutu arbetar med att dela ut tidningar, men längtar efter att få köra buss istället. På en bild visas hur en buss kör förbi Tutu och han tittar längtansfullt på bussen, i den sitter en vit förare och enbart vita passagerare. Det framgår tydligt att handlingen utspelar sig i vad artikelförfattarna kallar "invandrarland". En annan av karaktärerna är Syrma som arbetar tobakshandeln i bostadsområdet. Hon symboliserar småföretagaren i förorten där tobaksaffären, pizzeria, videobutiken och grönsakshandeln får stå för möjligheterna för invandraren att komma vidare i det svenska samhället. Även karaktären Mehmet är sysselsatt inom detaljhandeln och förmedlar genom sin gestalt entreprenörskapet (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.5).

Asplund Carlsson och Lunneblad skriver att texterna i böckerna är kortfattade och enbart beskriver en liten del av det som läsaren ser på bilderna. Ofta fungerar texterna kontrapunktistiskt, dvs. de beskriver händelserna i ett perspektiv som motsäger bildernas budskap. Det är framförallt igenom bilderna som bilden av förorten och invandrarna förmedlas. Det staplas laddade tecken som graffiti, parabolantennor, trasiga cyklar, människor av olika färg och i olika klädedräkter och dörrarna har olika utländska namn. På detta sätt delas blicken på förorten i Hejhej böckerna med det perspektiv som ges av media av den urbana förorten (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.6). Hejhej böckernas författare ser på förorten med en dubbel blick, å ena sidan vill hon visa på möjligheterna till möten men å andra sidan visar hon förorten som bråkig, skräpiga och ouppfostrad. Journalisterna och författaren rör sig som koloniala upptäcktsresanden i förorterna där man tyckt sig finna autenticitet och ärlighet men också en omogen miljö med invånare som måste kontrolleras och läras upp för att nå samma nivå som resten av samhället. Exotism och naivitet blir vad som utmärker invandrarna i förorten (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013 s.6). Asplund Carlsson och Lunneblad hävdar (2013) att den implicita betraktaren - den kamera med vilken vi uppfattar personer, platser och händelser - inte är en koloniserad förortsbo utan snarare kolonisationsbesökaren på besök i "vildingarnas land". Detta får flera konsekvenser för användningen av bilderböcker i förskolan. Förskolan skall medverka till tolerans och ge alla barn möjligheten till identifikation i den

kultur som förskolan skapar. Därför är det enligt artikelförfattarna viktigt att förskolans personal granskar och diskuterar den litteratur som används utifrån de värden som uttrycks. Bokserien Hejhej böckerna används mycket i förortens barngrupper då den ger möjligheter till igenkänning och identifikation. Asplund Carlsson och Lunneblad menar att en alienerad och förvrängd skildring av barns närmiljö snarare skapar självbilden av invånarna i förorten som mindre värda. Bilderböckerna cementerar därav bilden av utanförskap och isolering hos de minsta barnen i förskolan (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013, s.7).

I ett forskningsprojekt som studerade genus och etnicitet i text och praktik valde Asplund Carlsson och Lunneblad att göra en analys av Lin Hallbergs kompisböcker, som hittills är tre till antalet. I böckerna *Kompisboken* (2002), *Bästisboken* (2004) och *Svikarboken* (2006) får vi följa fyra karaktärer under tre skolår: 4,5 och 6. I artikeln *När han är arg är han turkisk: Identitetsskapande i Lin Hallbergs kompisbokstriologi* menar Asplund Carlsson och Lunneblad att författaren Lin Hallberg med sina böcker spelar på våra gemensamma föreställningar om vad det innebär att vara en ung människa i en svensk skola idag, där identiteter skapas och relateras till förställningar om kvinnligt och manligt, barn och vuxna samt om svenskhet och främlingskap. Med frågeställningen "hur karaktärerna utifrån konstruktionen av såväl genus som etnicitet konstrueras i skolans texter och praktiker" ville de se vilka identifikationer böckerna erbjuder karaktärerna i böckerna (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.9). Det framkom att de fyra huvudpersonerna i böckerna, klasskamraterna, Klara, Anton, Kemal och Auriels identiteter skildrades utifrån vilket kön de tillhörde, samt vilken etnicitet de beskrevs tillhöra. Detta sker genom samtliga tre böcker och framförallt genom att identiteterna artikuleras i texten. Genom boken "ser" barnen de andra barnen, och det ger dem en möjlighet att identifiera sig med en "like" eller tvärtom, uppmärksamma skillnader hos den andre och genom det bli varse sig själv som en skild bild från de - Andra (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.13).

I analysen av böckerna framkommer det också att inte *en* maskulinitet eller *en* femininitet beskrivs i böckerna, utan genusidentiteterna samspelar med de etniska identiteterna. De svenska barnen präglas av genusidentiteter som delvis avviker från de mest stereotypa karaktäriseringarna (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.19). Detta exemplifieras med Anton som karaktäriseras mjuk, snäll och kort men ändå uppfyller en maskulinitet, av svensk modell. Hans svenskhet förstärks också genom att han gillar att spendera tid på föräldrarnas landställe, och att han har ljusbrunt hår och grå ögon. Till skillnad från Kemal som framstår som stereotypen av maskulinitet genom att vara aggressiv och utmanande. Han är dessutom kraftfull och lång och står enligt Asplund, Carlsson och Lunneblad för den hegemoniska maskuliniteten (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.11). Kemals identitet som osvensk, då han är från Kurdistan, förstärks genom att han beskrivs som mörk och storväxt. Anton och Kemal blir således varandras motparter, där Kemal blir den Andre genom att vara osvensk och påfallande maskulin för sin ålder - 10 år. Auriel beskrivs även hon som en stereotyp, då av femininitet, som genom sin skönhet har makt över pojkarnas åtrå. Hennes identitet blir också definierad som osvensk genom

skildringen av hennes kolsvarta ögon och sitt kolsvarta hår. Likt Auriel, definieras även Klaras utseende som ett viktigt attribut för karaktärisering och identitet som flicka, fast här i stället genom att hon definieras som söt. Bilden av Klara som "svensk" flicka bekräftas också genom hennes ljusa hår, fräcknar och blå ögon och på många ställen i böckerna återkommer det ljusa håret och de blå ögonen som ett tecken på att Klara är just "söt". Bilden av svensk flickidentitet, förstärks menar de, genom att hon är snäll och hennes intressen för läsning, skrivning, djur och en allmän "söthet" (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, ss.10,11,19).

De utländska föräldrarna beskrivs stereotypt likt Kemal och Auriel, i jämförelse med de svenska föräldrarna (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.17). De svenska papporna i böckerna, menar Asplund, Carlsson och Lunneblad faller väl in i rollen av den svenska maskuliniteten, som bygger på bussighet och flathet och oförmåga att lösa problem. Det i total motsats till Kemals pappa som beskrivs som stereotypt arg och hotfull (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.19). Identiteterna som erbjuds läsaren menar Asplund, Carlsson och Lunneblad är identifikationer som är subjekspositioner fastlåsta i en normativ bild utifrån genus och etnicitet (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.23). Hallberg skriver enligt författarna fram karaktärernas identiteter genom de handlingar de utför, men också genom andra karaktärers beskrivning av dem (Asplund Carlsson & Lunneblad, 2008, s.21) Kemal, är "svensk" fast ändå inte. "När han är arg blir han "turkisk" " (s.11). Hallberg använder sig av etablerade föreställningar och stereotyper om pojkar och flickor samt om invandraren som den Andre menar Asplund Carlsson och Lunneblad (2008, s.22-23).

Angerd Eilard har skrivit en avhandling som heter *MODERN, SVENSK OCH JÄMSTÄLLD Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962 – 2007* som är relevant för vår uppsats. Syftet med avhandlingen är att synliggöra och utforska representationer av etnicitet, genus och generation i läseböcker som har använts (eller fortfarande används) sedan 1962. Eilard har formulerat flera frågeställningar varav en är av speciellt intresse för vår uppsats. Artikelförfattaren undersöker hur genus, etnicitet och generation representeras och konstrueras i grundskolans läseböcker från 1962 fram till början av 2000-talet (Eilard, 2008, s.23-24). Hon har använt sig av Kritisk diskursanalys och ett poststrukturalistiskt perspektiv i sin avhandling. Eilard fann även att de rasistiska koloniala diskurserna var framträdande under början av den aktuella perioden (Eilard, 2008, s.422). Under 90- talets läseböcker fann Eilard att männen sedan 1970- talet förefaller svaga och feminiserade medan kvinnorna istället blir allt starkare och delvis maskuliniserade. Det kvinnliga utseendet var dock i fokus, detta kan ses som ett sätt att behålla ett visst mått av kvinnlighet hos de nu allt tuffare och maskuliniserade kvinnogestaltningarna. Den handfallne mannen präglar enligt Eilard de manliga presentationerna i alla Vi läser- böckerna. Denna bild förstärks med bilderna i boken, exempelvis i ett kapitel där pappan som ofta skildras töntig, mekar med en skrotig bil och kliar sig i huvudet av förvirring (Eilard, 2008, ss.294-299). Annars menar artikelförfattaren att mannen när han är handfallen ofta befinner sig i den kvinnliga sfären, hemmet och gör sådant som dithills har setts som kvinnligt "kodade uppgifter"

(Eilard, 2008, s.296). Vidare anser Eilard att det eventuellt kan vara så att han förlöjligas, när han trampar över genusgränsen (Eilard, 2008, s.296) Något som hon också kunnat se i böckerna från 90- talet är att barnen framställs genomgående, nästan som mer kompetenta och handlingskraftiga än de vuxna (Eilard, 2008, s.295). Under 2000- talet fann hon att barn med annan etnicitet än svensk nu fanns med i klassrumsmiljöerna i böckerna, diskret inkluderade på bilder i bakgrunden. De gånger de ges större utrymme reproduceras oftast traditionella stereotyper som “den svarta machopojken” och “den beslöjade muslimska flickan” med sina rötter i den gamla koloniala diskursen. Under hela den tidsperiod som Eilard studerat så har “den koloniala diskursen” funnits med ganska oförändrad (Eilard, 2008 s.419).

I samtliga artiklar har vi funnit några bärande likheter. Det förefaller att trots att könsrollerna mellan pojkar och flickor i barnlitteraturen är mer jämlik idag, finns det ännu skillnader i hur pojkar och flickor porträtteras i böckerna, i form av skilda egenskaper och i hur de med hjälp av språket i boken “identifieras”. Det framkom att när flickor bryter mot normen i böckerna gestaltas de som maskulina stereotyper, medan pojkar och män inte tillåts anta kvinnliga stereotypa drag i samma utsträckning. Det framkom också att när karaktärer med annan etnicitet än svensk fanns med så fick de en marginaliserad plats eller så tenderade böckerna att reproducera stereotypa bilder av dem. I artiklarna fann författarna att koloniala diskurser var framträdande. Dels så lyfts karaktärernas exotism och naivitet fram i böckerna Maj Asplund Carlsson och Johannes Lunneblad har granskat och dels fann Eilard att stereotyper som “den svarta machopojken” och “den beslöjade muslimska flickan” reproducerades i barnböckerna.

3. Teoretiska perspektiv

För att få en ökad förståelse för hur genusmässiga och etniska identiteter iscensätts i barnböckerna har vi främst tagit utgångspunkt i socialkonstruktionism. Utifrån detta perspektiv, är som namnet antyder, den sociala världen konstruerad och avgörande sociala kategorier så som kön/genus och etnicitet skapas i sociala praktiker. Vår syn på kön och etnicitet har en konstruktionistisk utgångspunkt, då vi anser att sättet människor talar om, eller vad språket förmedlar i t.ex. barnlitteratur om företeelser (t.ex. kön och etnicitet) påverkar våra föreställningar om desamma (jfr Boréus, 2011, s.151). I detta avsnitt kommer vi först redogöra kortfattat för relevant genusteori samt sedan för centrala begrepp för vår analys av etnicitet och genus i barnböckerna.

3.1 Genusteori

Sedan sextioalet har begreppen biologiskt kön och genus åtskilts inom feministisk teori (Hammarén & Johansson, 2009, s.66). Förenklat kan kön sägas vara det biologiskt bestämda medan genus avser det socialt och kulturellt skapade (Ambjörnsson, 2008, s. 12). Syftet med denna åtskillnad har varit att komma bort från föreställningen att ”biologin är ödet” och därav ett biologiskt försvarande av kvinnors underordning. Det som upplevs manligt och kvinnligt tolkas istället som sociala och kulturella konstruktioner som beroende av tid, plats och sammanhang varierar (Hammarén & Johansson, 2009 s.67).

3.1.2 Genussystemet enligt Yvonne Hirdman

Yvonne Hirdman (2003) utgår från att kön är något som ständigt skapas och omskapas socialt. Hon beskriver förhållandet mellan män och kvinnor i ett så kallat genussystem och menar med begreppet genus att manligt och kvinnligt skapas av sociala föreställningar. Bakom dessa föreställningar döljer sig uppfostran, tvång och underordning (Hirdman, 2003, s.63). Uppfostran är *en* del av socialisationen, som är en viktig del i konstruktionen av genus, där barnet under sina första år lär sig beteendemönster, värderingar och normer av sin omgivning (Giddens, 2007, s.161). Genussystemet förklarar Hirdman (2003) bygger på två grundläggande principer: *Segregering* - vilket innebär isärhållandet av könen och *Hierarki* - vilket innebär etablerandet av det manliga som norm. Dessa två principer tar sig uttryck både teoretiskt och i praktiken, genom vad Hirdman beskriver som osynliga genuskontrakt mellan män och kvinnor. Vidare så bidrar dessa kontrakt till att reproducera föreställningar i hela samhället på såväl den ekonomiska, sociala och politiska arenan (Hirdman, 2003, s.63). Brade, Engström, Sörensdotter och Wiktorsson (2008) skriver i boken *I normens öga-metoder för normbrytande undervisning* hur normer skapar gränser mellan det som tolkas som ”normalt” respektive ”avvikande”. De menar att den som följer samhällets normer blir både sedd och bekräftad av sin omgivning. Att inte följa normerna kan innebära att

man blir kategoriserad som "annorlunda". Brade et al., menar att problem med diskriminering, kränkningar, sexism, rasism och homofobi till stor del bygger på allt för begränsade normer för hur människor får vara (Brade, Engström, Sörensdotter & Wiktorsson, 2008, s.14). De genuskontrakt som Hirdman beskriver har en grund som fungerar normativt, därav blir en person som gör överträdelser av genusförväntningarna bemött så som beskrivs här ovan, med en stämpling som annorlunda.

Enligt Hirdman (2003) kan mannen som norm beskrivas som att mannen framställs som en prototyp som kvinnan sedan jämförs med. Mannen må vara konstruerad på olika sätt i olika sammanhang men han *är* alltid. Mannen är polis, banktjänsteman, läkare, företagsledare och så vidare. Då denna norm är så inpräglad i vår kultur så finns den överallt, som till exempel i språket. Som exempel på detta tar Hirdman upp synonymerna av man och kvinna i Word programmet. Under synonymerna till man återfinns människa, person och individ. Detta till skillnad från synonymerna för kvinna där synonymerna syftar till kvinnans kön, till exempel kvinnfolk, kjoityg, flicka och dam (Hirdman, 2003, s.60). Samhället genomsyras av mannen som människa och kvinnan som den avvikande vilket upprätthåller en skev maktfördelning mellan män och kvinnor. Den manliga överordningen förutsätter även ett isärhållande av manliga och kvinnliga sfärer. Män och kvinnor är utifrån detta hänvisade till olika platser, jobb och egenskaper vilka grundar sig i iden om mannen som den försörjande och kvinnan som den omhändertagna. Mannen kopplas till det offentliga rummet medan kvinnan förskrivs till hemmets privata sfär. Enligt denna ordning bygger relationen mellan könen på att mannen tar hand om kvinnan då hon är den mindre och svagare (Hirdman, 2003, s.80).

3.1.3 Kvinnan och mannens roller i samhället

Sundqvist (1991) beskriver hur den goda mannen och den goda kvinnan förväntas vara utifrån inlärdas könsnormer. Våra roller är mycket genomgripande och samtidigt generella skriver Sundqvist och därför kan man inte alltid se detta mönster i sin direkta omgivning, alla människor är inte heller lika starkt uppfostrade i sin roll. Sundqvist skriver att en god kvinna enligt dessa roller bör vara omsorgsfull, tacksam och positiv (1991, s.35). Hirdman (2008) beskriver också hur kvinnan förknippas med egenskaper som mjuk, känslös, okontrollerbar, svag, passiv, a-moralisk, lögnaktig, oförmögen till högre tänkande etc. (Hirdman, 2008, s.48). En god man bör istället vara stark, utmärka sig och synas mycket. Mannen bör inte visa sina känslor och han ska utstråla fasthet och ha läget under kontroll, han bör alltså kunna vara självständig. Ett känslouttryck som mannen får visa är aggressivitet, den kan till och med vara passande att visa i olika sammanhang som till exempel i idrott, politiska kamper eller i argumentation (Sundqvist 1991, s.36). En poäng som Sundqvist stryker under är att de kvinnor och män som avviker från sina roller är lika medvetna om detta som omgivningen är. De kvinnor som avviker från kvinnorollen anses mogna eller duktiga medan män som avviker från mansrollen ofta beskrivs som svaga eller svårförståeliga (Sundqvist, 1991, s.35). Sundqvist menar vidare att dessa olika roller som kvinnor och män har även hänger ihop med fördelningen av makt (Sundqvist, 1991, s.37).

3.2 Etnicitet

Etnicitet är ett svårdefinierat begrepp. Enligt Rune Johansson (2005) har definitioner av etnicitet tidigare utgått från härstamning och kultur, vilket innebär att en etnisk grupp definieras utifrån sin härstamning samtidigt som gruppen antas ha en gemensam kultur. Denna definition innehåller flera svårigheter. Ett kriterium utifrån härstamning kan innebära att man uppfattar det som att alla individer i den etniska gruppen har ett gemensamt ursprung rent genetiskt. I resonemang kopplade till härstamning rent biologiskt och genetiskt antas det gemensamma arvet bestämma inte bara fysiska karaktärsdrag utan även individers psyke och beteende (Johansson, 2005, s.84). Ett sådant synsätt ligger farligt nära uppfattningen att "ras" skulle kunna vara ett kriterium för etnicitet. Då beteckningen "ras" saknar deskriptivt värde har det avsiktligt placerats inom citationstecken här. Modern genetik talar ogärna om raser av två skäl. För det första är det meningslöst att tala om fasta gränser mellan befolkningsgrupper på grund av korsbefruktningar och för det andra följer fördelningen av ärftliga fysiska egenskaper inga klara gränser. Variationen som finns inom en "ras" är alltså ofta större än den mellan två grupper (Hylland Eriksen, 2000, s.13). Vi har i vår uppsats, av dessa anledningar, valt att ta avstånd från ett kriterium grundat på härstamning. Etnicitet är svårt att avgränsa enbart med hänvisning till empiriskt fastställbara förhållanden. Johansson (2005) menar istället att känslor av ett "vi" och "de" tillsammans med olika kriterier förmodligen ligger till grund för en avgränsning mellan olika etniska grupper. I det sammanhanget blir den upplevda tillhörigheten till en kulturell grupp och den *föreställda* härstamningen viktiga för etniciteten (Johansson, 2005, s.88). Även Hylland Eriksen beskriver hur de sociala relationerna mellan aktörer som uppfattar sig själva som kulturellt avskilda från andra kulturella grupper, är en viktig aspekt av etnicitet (Hylland Eriksen, 2000, s.22). Så individers uppfattning av sin tillhörighet till en kulturell grupp kan med andra ord avgöra en persons etniska identitet. Men ett viktigt förbehåll för detta som Hylland Eriksen lyfter är att etniska identiteter kan vara påtvingade utifrån. En individs egna val räcker alltså inte för att avgöra tillhörigheten till en etnisk grupp. Dominerande grupper kan tillskriva individer en etnisk identitet som dessa själva inte vill tillhöra (Hylland Eriksen, 2000, s.46). Vi har i vår uppsats utgått från etnicitet som något som skapas socialt, men som i likhet med Hylland Eriksens resonemang kan vara påtvingat av det omgivande samhället.

Ett annat begrepp som vi kommer att använda i vår uppsats är stereotypifiering. Det är ett begrepp som används inom framförallt socialantropologin. Det beskriver skapandet och användningen av standardiserade föreställningar om vad som kulturellt utmärker en grupp. Stereotyper hjälper individen att skapa ordning i en komplicerad social värld men ger inte nödvändigtvis en rättvisande bild av människors egenskaper (Hylland Eriksen, 2000, s.35). Stereotyper gör det möjligt att dela in människor i olika kategorier och erbjuder även lättfattliga kriterier för denna klassificering. Detta ger människor känslan att förstå samhället men stereotyper används också för att rättfärdiga en ojämlig tillgång till samhällets resurser. Stereotyperna används även för att definiera den egna gruppens

gränser då de informerar omgivningen om den egna gruppens förtjänster och andra gruppers brister (Hylland Eriksen, 2000, s.35). Ett exempel på en stereotyp föreställning som finns om människor från andra kulturer, främst från Sydamerika och Afrika, är att de skulle ha rytm och dans som ett eget uttryckssätt till skillnad från mer stela svenskar (Kåreland, 2001, s. 17). Thorson gör ett liknande resonemang och skriver om schablonartade bilder av etniskt "främmande" personer som temperamentsfulla och där känslorna blir styrande och med plötsliga humörskiftningar (Thorson, 1987, s.88).

3.2.1 Rasism och Rasifiering

Aleksandra Ålund, en av författarna till boken *Etnicitetens gränser och mångfald*, skriver i boken att det svenska samtalet präglas av en statisk syn på etnicitet. Etnicitet förknippas nämligen ofta (särskilt i massmedier) med traditionsbundna främmande invandrarkulturer. Här ligger synen på kultur som ärvt bagage nära det som kallas "rasifiering". Det innebär att en bild av "den Andre" i förhållande till "vi" skapas (medvetet eller underförstått i förtäckta ordalag). Idén om "vi" och "den Andre" konstrueras och förstås som biologiskt reproducerande sociala kollektiv med utmärkande uppsättningar av särskiljande karaktärsdrag. Det som anses utgöra skillnader, kulturella eller biologiska kännetecken, sätter gränser för vad "den Andre" kan bli. Denna markering av olikheten blir sedan ett faktum som hindrar dem från att bli likvärdiga med "oss" (Ålund, 2005, s.47). Inom rasistiska ideologier konstrueras och förklaras olikheter som naturgivna, både biologiska och kulturella "förklaringar" används sedan som markörer av inbillade eller verkliga skillnader mellan individer och grupper. Vidare beskriver Ålund (2005) hur de påstådda skillnaderna tolkas som bevis på underlägsenhet hos de grupper som åsyftas. Detta är i sin tur intimt sammanbundet med synen på ojämlikhet som något av naturen skapat. Vidare skriver Ålund att koloniala bilder lever kvar understödda av moderna former av karakterisering av människor som kulturellt annorlunda, som mer eller mindre värda. Ytterst så rättfärdigar och upprätthåller dessa bilder ojämlikheter i samhället (a.a., s.47). Rasism handlar inte enbart om brutala angrepp på flyktingar, etnisk rensning eller gatuvald, rasismen har fler ansikten. Rasismen handlar också om vad som benämns "en dold grammatik", denna tar sig uttryck i språkbruk, text och tecken. Det är till exempel i vanliga samtal som vi för om "de Andra" och i språket på gatuaffischer som denna "dolda grammatik" används. Rasismens mer förtäckta former är svårare att tyda och bekämpa. Om sådana förtäckta uttryck i vardagliga situationer avfärdas som "inte en fråga om rasism" så alstras förutsättningar för en legitimering av kulturell över och underordning. Exempel på sådana uttryck är exempelvis beteckningarna "svartskalle", "invandrare" och "främling" (Ålund, 2005, s.49).

4. Metod

I detta avsnitt redovisar och diskuterar vi de metodval vi gjort i vår uppsats. Vi beskriver även hur vi har analyserat materialet och hur vi gjort vårt urval av barnböcker.

4.1 Innehållsanalys

En innehållsanalys syftar till att på ett systematiskt sätt beskriva och undersöka innehållet i en text (Bergström och Boréus, 2005, s.44). Boréus och Bergström (2005, s.47) skriver att innehållsanalys ofta används för att undersöka hur något värderas och framställs. Det som framförallt undersöks i innehållsanalys är det manifesta inslaget i texterna, alltså det som explicit uttrycks. Men sökandet efter det manifesta i texten kan också användas för att synliggöra det som ligger mellan raderna (det latent) (Bergström och Boréus, 2005, s.35). Denna fördel har varit en anledning till att vi valde just innehållsanalys som metod. En innehållsanalys används i analyser där tillvägagångssättet bland annat går ut på att räkna förekomsten av vissa företeelser i en text utifrån ett specifikt forskningssyfte. Då innehållsanalysen definierats på detta sätt, syftar den ofta till kvantitativ textanalys. Men innehållsanalys används också på ett vidare sätt, som inkluderar varje analys som syftar till att beskriva textinnehåll på ett systematiskt sätt. En kvalitativ innehållsanalys syftar då till en textanalys där ingenting räknas men där mer komplicerade tolkningar måste göras och där det eftersökta i texten kan ligga dolt under ytan och endast genom intensiv läsning kan urskiljas (Bergström och Boréus, 2005, s.44-45). Den kvalitativa textanalysen går ut på att ta fram det betydande innehållet i texten genom en fördjupad läsning av textens delar, helhet och den kontext vari den ingår (Esaiasson 2012, s.210). Då vi inte enbart är intresserade av att analysera det som uttrycks explicit i barnböckerna utan även det som uttrycks mellan raderna, så passar den kvalitativa textanalysen vår uppsats. Vi har valt att kombinera en kvalitativ innehållsanalys med en kvantitativ innehållsanalys för att dels kunna mäta hur ofta beskrivningar av till exempel karaktärernas utseende och känslouttryck förekommer i barnböckerna, men även för kunna eftersöka det texten uttrycker mellan raderna i en kvalitativ innehållsanalys.

4.1.2 Kodningsenheter

För att kunna utforma våra analysinstrument började vi med att läsa igenom delar av vårt material och bli bekanta med det. Analysinstrumenten anger vad det är som ska noteras i det analyserade materialet och ett vanligt sådant instrument är ett så kallat kodschema (Bergström och Boréus, 2005, s.49). Kodschemat talar om i detalj vilka noteringar som skall göras vid analysen av texterna. Vid konstruktionen av vårt kodningsschema tog vi ställning till vad som skulle räknas och tolkas i våra enskilda kodningsenheter. Bergström och Boréus (2005) tar upp olika exempel på kodningsenheter som: olika argument, beskrivningar och ord. I vår kvantitativa innehållsanalys valde vi att utgå från kodningsenheterna:

- Antal gånger i texten som det framgår att karaktären är; aktiv? känslös?
- Antal gånger karaktärens utseende beskrivs?
- Antal gånger karaktären är med i texten och på bilderna?

Exempel på när karaktären enligt vår tolkning framstår som känslös i böckerna är när ord som snyftar, skriker, vrålar, och gråter används i anslutning till texten kring karaktären. Ord som vi tolkar som aktiva är till exempel: Springer, hoppar och cyklar. Verb där graden av fysisk aktivitet är hög. I den kvalitativa innehållsanalysen granskade vi texten utifrån dessa analysfrågor:

1. Vilka verb används i samband med karaktärerna?
2. Vilka substantiv eller uttryck används för att benämna karaktärerna?
3. Vilka adjektiv används för att beskriva karaktärerna?
4. Vilket blir helhetsintrycket av karaktären?
5. Hur beskrivs miljön i texten?

Adjektiv är ett ord som beskriver hur någon eller något är eller ser ut. Till exempel: En **ung, snygg** flicka eller ett **underbart, vackert** och **rött** hus (www.ordklasser.se). Vi har inte endast gjort en tolkning, av adjektiv utifrån deras egentliga mening utan har även gjort en djupare tolkning där vi i analysen har kopplat dem till Hirdman och Sundqvist teorier kring genus. Till exempel så menar Sundqvist och Hirdman att kvinnor förknippas med adjektiven: Omsorgsfull, svag och mjuk medan mannen förknippas med adjektivet stark (Sundqvist 1991, s.35) (Hirdman 2008, s.48). Vi har även valt att analysera texten utifrån ett verbperspektiv, igenom vilket man “riktar strålkastaren mot människors aktiva handlingar - de handlingar som vi alla är inbegripna i hela tiden, i alla relationer och i alla situationer” (Elvin- Nowak & Thomsson, 2003, s.11). Verb är ord som är namn på en handling, till exempel: Springa, hoppa, studsa (www.ordklasser.se).

4.1.3 Bildanalys

Bildanalys, även kallad visuell metodik, handlar om att använda bilder för att besvara frågor om samhället. Den visuella metodiken ligger inom förlängningen av kvalitativ metod och har utvecklats de senaste tjugofem till trettio åren. Sverrisson menar (2011) att visuellt material kan vara mycket nyttiga som komplement vid analysen av texter. Då även vi anser att en bildanalys skulle ge extra värde till textanalysen i vår uppsats har vi valt att komplettera vår analys med en bildanalys. Sverrisson skriver vidare att om hon skulle formulera principerna för visuell samhällsvetenskaplig analys i en mening så skulle de kunna vara följande: "Sök samhället i bilden och bildens roll i samhället" (Sverrisson 2011, s.166). I vår uppsats undersöker vi hur barnböcker skapar genusmässiga och etniska identiteter i samhället. Man kan säga att vi då undersöker barnböckernas roll i detta skapande, och då även bildens roll för skapandet av de olika identiteterna.

4.1.4 Uppsatsens validitet och reliabilitet

När man som forskare gör en innehållsanalys av en text bör man reflektera över tolkningsfrågor. Även om texter kan vara mer eller mindre komplicerade att tolka så behöver all text tolkas (Bergström & Boréus 2005, s.23). Vid räkning av vissa ord i en text är tolkningen minimal medan den vid en undersökning av förekomsten av olika argument eller beskrivningar är större. För att ta hänsyn till denna aspekt har vi i vår studie genomfört en dubbelkodning. Det innebär att vi har analyserat om samma bok för att se att vi tolkat den på ett konsekvent sätt. En anledning till att göra denna granskning är för att säkra att analysen är vetenskapligt intersubjektiv, det vill säga att en annan forskare ska kunna utföra analysen och komma fram till i princip samma resultat (Bergström & Boréus 2005, s.23).

Det finns alltid risker att forskarens tidigare erfarenheter har inverkan på hur en text förstås. Men detta anser Esaiasson et al. inte är unikt för kvalitativa textanalyser utan är kroniskt för all samhällsforskning. Resultatets giltighet baseras främst på att inneha en öppen och problematisk argumentation om vad man tolkar menar Esaiasson et al. (2012, s.222). Att erbjuda läsaren förfogande över teoretiska utgångspunkter, metod, tidigare forskning samt tillvägagångssätt, ger läsaren möjlighet att tänka på samma sätt, vilket leder till att validiteten ökar (Selander & Ödman, 2004, s.81 ff.) och därigenom kan man göra resultatet giltigt utanför oss själv (Esaiasson et al., 2012, s.222).

4.1.5 Avgränsningar och urval

Esaiasson et al. (2012) anser att det inte finns något allmängiltigt svar på vad som är det bästa urvalet. I alla urvalssituationer är det självfallet optimalt att analysera allt relevant material som finns, men det finns samtidigt praktiska begränsningar att ta hänsyn till menar de. Planerad analys kan vara tidskrävande och det kan innebära att man tvunget får välja bort material. Denna sortering, innebär dock enligt Esaiasson et al. att potentiellt material kommer att väljas bort och därav finns risken att missa något som är väsentligt eller att forskaren drar tveksamma slutsatser utifrån det material man valt (2012, s.220).

Ett sannerligen viktigt krav från forskaren är framförallt att kunna reflektera kring sitt urval och vilka betydelser det kan ha för resultatet. I vår studie har vi valt att analysera 7 barnböcker som alla finns med på 100 listan över de mest utlånade böckerna på alla Göteborgs folk- och skolbibliotek. Fyra av dem är så kallade kapitelböcker (plats 2,3,8,34) och 3 är bilderböcker (plats 5,11,14). Kapitelböckerna är även med på listan över Stockholms stadsbiblioteks lista med de 20 mest utlånade kapitelböckerna (plats 1,2,6,9) (boken som är på plats 34 i Göteborg låg på plats nr 1 i Stockholm). Detta urval anser vi därför som intressant att analysera då dessa barnböcker är några av de mest utlånade i Sverige år 2013. Vi har särskilt valt ut böcker som har minst en karaktär med annan än svensk etnicitet samt böcker där båda könen finns med bland karaktärerna. För att finna böcker med karaktärer av annan än svensk etnicitet har vi utgått från följande kriterier: Karaktärens nationalitet beskrivs i texten, karaktärens namn förefaller så stereotyp utländskt, att man som läsare ska förstå att karaktären inte är svensk. Vi är medvetna om att detta kan vara en problematisk definition av karaktärer med annan än svensk etnicitet samt att risken finns att vi genom vår uppsats reproducerar en stereotyp bild av människor, detta är självfallet inte vår avsikt. Hade vi valt ett urval endast baserat på böcker där karaktärerna explicit benämns som icke svenska i texten skulle vårt urval ha blivit allt för snävt. Det är ytterst få barnböcker som benämner karaktärerna efter vilken nationalitet de har, därav hade urvalet inte blivit representativt för de böcker majoriteten av barn läser. Bilden som barnböckerna ger av karaktärer med annan än svensk etnicitet hade inte blivit representativ för majoriteten av barnböckerna.

4.1.6 Böckerna vi har valt att analysera:

- Alfons och soldatpappan
- Känner du Pippi Långstrump?
- Kenta och barbisarna
- Guldmysteriet
- Födelsedagsmysteriet
- Fotbollsmysteriet
- Zoomysteriet

Alfons och soldatpappan, Känner du Pippi Långstrump och Kenta och barbisarna är bilderböcker som riktar sig till barn mellan 0-6 år. *Guldmysteriet, Födelsedagsmysteriet,*

Fotbollsmysteriet och *Zoomysteriet* är kapitelböcker som ingår i serien LasseMajas detektivbyrå och riktar sig till barn mellan 6-9 år.

4.1.7 Litteratursökning och källkritik

Då en av författarna sedan tidigare läst genusvetenskap var vi något insatta i ämnet och hade kännedom om relevant litteratur. Vi började söka litteratur, relevanta artiklar och avhandlingar. Vi har framförallt använt oss av Göteborgs universitets databaser. Tidigare forskning sökte vi framförallt i UB gu's Supersök. I Supersök finns alla artiklar ur de e-tidskrifter som biblioteket prenumererar på, bibliotekskatalogen GUNDA, KVINNSAM med fokus på genusperspektiv, publikationsdatabasen GUP, publikationsdatabasen GUPEA, tidskrifter i både tryckt och elektronisk form samt de flesta databaser som biblioteket prenumererar på. I och med det så anser vi att vi fick en bredd i vår sökning. Till vårt förfogande fick vi handledd söksupport av en bibliotekarie på pedagogens bibliotek under en timme, där vi fick rådet att även söka i databasen Education research complete samt i Libris och Swedbup. Vi avgränsade antalet artiklar genom att välja endast refereergranskade artiklar och artiklar som fanns i fulltext online. Genom att endast använda artiklar som finns i fulltext online, är vi medvetna om att vi kan ha missat värdefulla artiklar och avhandlingar för vår uppsats. Dock ansåg vi att denna begränsning i vårt urval av artiklar och avhandlingar som nödvändigt utifrån den tidsperiod vi hade till förfogande för att slutföra uppsatsen. Att använda oss av referee granskade artiklar och artiklar som är peer reviewed var ett krav för att uppsatsen ska få trovärdighet. Sökord som vi t.ex. använde oss av var: genus*, gender*, stereotyper*, identitet*, barnlitteratur*, ethnic*, ethnic stereotypes*. Vi använde oss av både svenska och engelska sökord för att hitta de artiklar som vi ansåg mest relevanta för vår uppsats. I de artiklar och i den avhandling som vi sedan ansåg relevanta utifrån vårt syfte och våra frågeställningar, valde vi att se vilka källor som de använt sig av. I några av dessa fann vi flera mycket relevanta artiklar för vår uppsats.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt analyseras och tolkas den empiri vi samlat i vår innehållsanalys utifrån valda teorier. Vi har valt att redovisa resultatet under följande kategorier som var mest framträdande i vår empiri:

- Gränsöverskridande - när det stereotypa förstärks
- Undantaget som bekräftar regeln
- Utseende utifrån genus
- Vi och dem
- Tillskrivet utseende och beteende utifrån etnicitet
- Maskulinitet och femininitet som avviker från de stereotypa genusidentiteterna

5.1 Gränsöverskridande - när det stereotypa förstärks

I barnböckerna *Kenta och barbisarna* och *Guldmysteriet* fann vi att när karaktärerna tillåts vara gränsöverskridande förefaller det som att författarna har förstärkt karaktärernas könsstereotypa drag utseendemässigt. Karaktärerna bryter mot genuskontraktets första princip, segregering vilken håller isär män och kvinnor till olika platser och egenskaper (Hirdman, 2003, s.63). I boken *Kenta och barbisarna* bryter Kentas pappa denna princip genom att vara omhändertagande och ansvarig för bland annat sonens hämtning och lämning på förskolan. Hirdman menar att omhändertagande är en egenskap som tillskrivs kvinnan (Hirdman, 2003, s.80). Han kan därmed ses som gränsöverskridande och möjligen skildrar han en ny form av maskulinitet (jfr Odenbring, 2014, s.12). Det framgår inte i boken om Kenta har en mamma då hon inte nämns eller finns med i handlingen. Kentas pappas manliga identitet förstärks i illustrationerna genom att han är påfallande storväxt, han är klädd i camouflagemönstrade byxor på samtliga bilder och omges av sportrelaterade accessoarer. Till exempel en sportbag, träningsredskap samt en fotboll.

Kenta har gömt en barbie i sin ryggsäck, som han därför har packat själv, för att pappa inte ska se. I *Kenta och barbisarna* s. 11.

Utifrån den beskrivning och de illustrationer där Kentas pappa skildras leende i boken, uppfattar vi honom som ett uttryck för en mjukare och mer feminiserad mansgestaltning. Som vi beskrivit ovan så har författaren förstärkt det manliga i Kentas pappas utseende, vilket kan ses som ett sätt att behålla ett visst mått av manlighet. Detta kan man jämföra med Eilards resonemang, där hon i sin avhandling fann att de nu allt mer maskuliniserade kvinnornas utseende i 90- talets läseböcker var i fokus för att förstärka femininiteten (Eilard, 2008 s.299).

I *Guldmysteriet* fann vi även liknande mönster. Karaktären Maria Gonzales de la Cruz bryter mot genuskontraktets första princip genom att hon beskrivs som stark och har ett yrke som vaktchef. Ett yrke som förknippas med makt och inflytande. Marias feminina drag har förstärkts genom att hon illustrerats med feminina attribut som långt hår, rödmålade läppar och naglar.

Maria Gonzalez de la Cruz, *Guldmysteriet* s.17

I texten står det att Maria har små fötter och på bilderna ser man att hon har klackskor. Maria Gonzalez de la Cruz är den karaktär som ler flest gånger i texten vilket kan kopplas till Sundqvists resonemang om att positivitet är en egenskap som tillskrivs kvinnan jfr Sundqvist (1991, s.35). Detta förstärker Maria Gonzalez de la Cruz femininet. Polismästaren i handlingen uttrycker även beundran över Maria genom att mumla: - Caramba, vilken kvinna!

Maria Gonzalez de la Cruz är gränsöverskridande som tidigare nämnts då hon innehar traditionellt manliga egenskaper som att vara stark. Detta väcker beundran från polismästarens håll "... stark, säger polismästaren beundrande" (Widmark & Willis, 2006, s.25). Att bli beundrad utifrån traditionellt manliga förknippade egenskaper synliggörs även i *Känner du Pippi Långstrump* där Pippi visar prov på sin styrka när hon brottar ned Starke Adolf och hela publiken skriker "Pippi är segrare, Pippi är segrare" (Lindgren 2010, s.13). Vilket följer Sundqvist (1991) resonemang där hon menar att kvinnor som avviker från kvinnorollen och antar manliga egenskaper anses duktiga (s.35). Att vara duktig medför ofta beundran.

Även i boken *Alfons och soldatpappan* fann vi att när karaktären Hamids pappa bryter mot genuskontraktet genom att vara den närvarande och omhändertagande pappan, förstärker författaren karaktärens manliga egenskaper. Pappan framställs som sportig då han är fotbollstränare för barnen i området.

5.2 Undantaget som bekräftar regeln

I *Kenta och barbisarna* bryter Kenta mot genusordningen då han vill leka med feminint förknippade leksaker, barbiedockor, tillsammans med flickorna. Hans avvikande blir särskilt tydligt då pojkarna i boken i motsats till Kenta genomgående vill leka krig eller brottas. Kentas egenskaper är också genomgående mer feminina i både text och bild, genom att han är passiv och "mjuk" (jfr Hirdman, 2008, s.48; Kramer, 2001, i Tsao, 2008, s.11). Detta förtydligas i bilderna genom att Kenta står passivt bredvid pojkarna då de leker och har ett tomt uttryck i ansiktet där han tittar drömmande mot flickorna och deras lekar med barbies. Pojkarna illustreras till motsats av Kenta som mycket aktiva i sin lek och detta förstärks med fartstreck på bilderna, för att man ska förstå hur aktiva och i rörelse som de är. På en illustration har barnen vila och flickorna och Kenta ligger stilla i motsats till pojkarna som inte kan ligga still. I illustrationerna av Kenta upplevs han mycket försiktig, avvaktande och i bakgrunden. Man kan förmoda att, i jämförelse med Tsaos resonemang, att porträtterande av stereotypa könsroller påverkar hur barn uppfattar sig själva och att detta möjligen påverkar barns självförtroende (Tsao, 2008, ss.108,111). Kenta vet möjligen att han är avvikande från de stereotypa könsnormerna och blir därav avvaktande. Det är inte självklart för honom att leka med flickorna, trots att detta är hans önskan. Sundqvist menar att män (och kvinnor) som avviker från sina roller är lika medvetna om detta som omgivningen är (Sundqvist, 1991, s.37). Kentas egen medvetenhet om sitt avvikande skildras tydligt när han leker tillsammans med flickorna och de klär ut sig i prinsesskläder och dansar samtidigt som killarna kommer in i rummet "Kenta ser att killarna kommer. Nu kollar dom på honom och på alla kjolarna. Det är nog bäst att han går på toan" (s.28). Orden "det är nog bäst" förstärker att om pojkarna får se Kenta tillsammans med flickorna kommer detta möjligen att få konsekvenser, vilket kan jämföras med Brade et al. som menar att man riskerar att bli kategoriserad som "annorlunda" då man bryter mot normerna" (Brade et al, 2008, s.14).

Även flickornas medvetenhet om könsordningen, där pojkar och flickor tilldelas olika egenskaper och platser (jfr Hirdman) blir tydlig när Kenta efter många försök att få leka med barbiedockorna tillsammans med flickorna får höra av dem: " - Vi låter honom vara med då, säger Gittan. Agnes suckar. - okej då, säger hon" (Lindenbaum, 2007, s.21). Att bli tilldelade olika platser beroende på kön framkommer i att pojkarna i boken framförallt är utomhus och leker medan flickorna är inomhus. Att leka utomhus kan ses som ett rum där man tillåts att leka aktivare lekar ("ut och leka av sig" och "man springer inte inne"). Detta illustreras genom att flickorna leker inomhus i den rosa "dockvrån" (s.14) som är uppbyggd som ett litet "minihem" med spis, fönster med gardiner och köksredskap som kastrull, visp och grytvantar finns. Enligt Hirdman kopplas kvinnan till hemmets privata sfär i motsats till mannen som tillskrivs det offentliga rummet (Hirdman, 2003, s. 80).

Flickornas ena barbie docka föder också en köttbulle, i leken med dem, vilket kan kopplas till att flickor och kvinnor skildras moderliga (Kramer, 2001, i Tsao, 2008, s.110) Vi fann att pojkarna och flickorna i boken skildrades på olika sätt, där pojkarna porträtterades mer aktiva och dominanta i och med krigslekarna medan flickorna skildras som mjukare och passivare (jfr Fox, 1993; Singh, 1998, i Tsao, 2008, s.108). Förutom Kenta som därför blir undantaget i boken.

I boken *Känner du Pippi Långstrump* är det Annika som Pippi ställs mot genom att Pippi visar på en ny femininitet med manliga egenskaper och Annika framställs som stereotyp flicka. Detta då Annika skildras i illustrationerna som mer passiv (jfr Hirdman, 2008, s.48) i jämförelse med Tommy och Pippi. Hon illustreras ofta leendes vilket vi kopplar till Sundqvist resonemang (jfr Sundqvist, 1991, s.35) Pippi porträtteras som kompetent och hon är inte begränsad i vad hon kan göra (jfr Kortenhuis & Demarest, 1993, i Tsao, 2008, s.110). Hon hugger ved och hon sotar skorstenen själv, styrkekrävande egenskaper som brukar tillskrivas pojkar och män (jfr Sundqvist, 1991, s.36). Hon lagar även maten och bakar och sköter hemmet, vilket Eilard menar är "kvinnligt kodade uppgifter" (2008 s.296). Pippi innehar också mjuka feminina egenskaper, som att vara snäll och empatisk (mot tjuvarna) (jfr Hirdman, 2008, s.48). Pippi är således *inte* hänvisad till olika platser eller egenskaper i jämförelse med Hirdmans definition av isärhållandet genom att definiera olika platser och egenskaper till män och kvinnor (Hirdman, 2003, s.60).

Pippis annorlundahet förstärks redan i bokens början där Annika och Tommy inte kan tro att det är sant att en liten flicka som Pippi kan bära en häst. Orden "för inte kan en liten flicka lyfta en häst" berättar för läsaren av boken, att möjligen kan en liten pojke lyfta en häst. Om Pippi framförallt karakteriseras som stark och rik så beskrivs Annika i texten som snäll och rar. I likhet med Lunneblads och Asplunds (Asplund & Lunneblad, 2013, s.10) resonemang bekräftas bilden av Annika som feminin genom hennes klänningar och rosett i håret. Bilden av Annika som ren och fin flicka förstärks ytterligare genom att hon dessutom har fem olika klänningar på bilderna och hon är då med tio gånger på bild. Detta i motsats till Pippi som är med 27 gånger på bild och har samma kläder på alla bilder förutom på en när hon ska sova och är klädd i nattkläder.

Tommy och Annika, *Känner du Pippi Långstrump?* s.1

Genomgående i boken blir Pippi med sina maskuliniserade egenskaper det exceptionella undantaget, eftersom att Annika av samma kön i boken framställs som den stereotypa bilden av flickan och således den "normala" (jfr Tsao, 2008, s. 113). Pippi är på många sätt normbrytande och en viktig kontrast till stereotypa bilder av flickor (jfr Tsao, 2008, s.113). I liknande resonemang som Nikolajeva (2000) för refererad i Odenbring (2014, s.3) anser vi att det i Pippi främst ligger fokus på att skildra en positiv förebild för flickor.

Pippi, Tommy och Annika, *Känner du Pippi Långstrump?* s.2

Men då Pippi förefaller så annorlunda (ingen kan lyfta en häst och klara sig helt själv som litet barn) blir det troligtvis svårt att identifiera sig med henne. Hon blir en fiktiv figur. Således blir Annika som den enda andra flickidentiteten den identitet som lättast går att identifiera sig med. Vi anser att Pippi målas fram som "den andre" och Annika blir "vi".

5.3 Utseende utifrån genus

Något som vi fann i LasseMajas *Födelsedagsmysteriet* var att utseendebeskrivningar uteslutande tillskrevs två kvinnor i boken, karaktärerna Anita Fatima och Renate Gloss. Deras utseenden beskrevs upprepade gånger i text, medan männen beskrevs till utseende en gång i boken. Anita kan ses som en stereotyp av kvinnlighet, då hon beskrivs med adjektiv som vacker, söt, duktig och ängel. Bilden av henne som passiv kvinna förstärks med att hon inte beskrivs så handlingskraftig i text, hon niger, viftar och ler sött (jfr Hirdman, 2008, s.48).

Anita Fatima, *Födelsedagsmysteriet* s.73

Anita Fatimas kvinnliga identitet förstärks ännu mer med att beskriva hennes utseende närmre “blonda lockar faller ned över axlarna” “med det håret”. Asplund och Lunneblad menar att utseende kan ses som ett viktigt attribut för karaktärisering av kvinnlig identitet (2008, s.10). Anita Fatima blir också beundrad av det motsatta könet för sitt vackra yttre i boken. Detta i likhet med Asplund och Lunneblads beskrivning om hur Auriel i *När han är arg är han turkisk* har makt över pojkarnas åtrå på grund av sin skönhet (Asplund & Lunneblad, 2008, s.11). Renate Gloss blir däremot inte beundrad och adjektiven som beskriver henne är smutsig, nervös, inte klok, äcklig, sur, listig, kort, rasande, inte klok och arg. Dessa egenskaper förstärks i både bild och text till exempel genom att Renate är den som listigt försöker smugla ut halsbandet i tårtan hon bakar, samt att hon petar sig i näsan för att sedan baka (med mening) och när hon räcker ut tungan av raseri. Renate blir därmed en annan stereotyp av kvinnlighet, då Hirdman (2008) menar att kvinnan förknippas med egenskaper som okontrollerbar, lögnaktig och omoralisk (s.48). Listig är också något som förknippas med kvinnlighet (en kvinnas list).

Renate Gloss, *Födelsedagsmysteriet* s.48

Anita Fatima och Renate Gloss blir således varandras motparter och det går att förutse att flickor möjligen vill identifiera sig med stereotypen Anita Fatima som blir beundrad och beskrivs duktig, istället för Renate Gloss.

I *Känner du Pippi Långstrump* beskrivs endast utseende en gång, och det är också på en kvinnlig karaktär, cirkusflickan. “En vacker liten cirkusflicka kommer inridande på en häst. Tänk, hon kan stå på hästen!” (Lindgren, 2010, s.12). Här förstärks också flickidentiteten med att hon är både vacker *och* liten. Att vara klen är en synonym till liten, och svaghet är som nämnts tidigare en egenskap som tillskrivs kvinnor (jfr Hirdman, 2008, s.48).

Cirkusflickan och Pippi, *Känner du Pippi Långstrump?* s. 12

På bilden avbildas cirkusflickan med långa ögonfransar och grön tajt kroppsstrumpa, en blå kjol och skor med klackar och med röda blommor i håret. Hennes femininitet förstärks också bredvid Pippi som är maskuliniserad.

5.4 Vi och dem

I boken *Alfons och soldatpappan* fann vi att Alfons i sin roll, som en av de två huvudpersonerna, även är betraktaren genom vilken perspektivet på miljön och karaktärerna förmedlas. Det är Alfons perspektiv och upplevelse av handlingen som förmedlas, inte Hamdis som är den andre av huvudpersonerna i boken. När Alfons är på besök hemma hos Hamdi beskrivs hans upplevelse av hemmet i termer av annorlunda, främmande och nytt:

“Där är många mattor och *annorlunda* fin-gardiner” (*Alfons och soldatpappan* s.15)

“På balkongen en parabol! så man kan se *främmande*, utländska TV-program” (*Alfons och soldatpappan* s.15)

“Man ska be alltings stora gudamakt välsigna maten. *Det var nytt*, tänker Alfons. Så där högtidligt gör inte pappa och han vid middagsbordet hemma.” (*Alfons och soldatpappan* s.27)

Det sista citatet betonar också att Alfons och hans pappa inte gör på samma sätt hemma hos Alfons. Genom att Alfons här får stå för “det normala” där han även är betraktaren i handlingen så blir bilden av Hamid och hans familj en konstruktion av “de andra”. Hylland Eriksen (2000) beskriver hur det svenska samtalet präglas av en statisk syn på etnicitet där etnicitet förknippas med traditionsbundna “främmande” invandrarkulturer. Detta är en bild som liknar den författaren skapar av Hamids hem.

Hamids hem, *Alfons och soldatpappan* s.9

Bilden av Hamids hem kan ses som en stereotyp bild av ett hem i förorten, golven är täckta med tjocka mattor, i fönstret hänger spetsgardiner och i soffan ligger en spetskudde och de har även parabolantenn. I likhet med Hylland Eriksens beskrivning av hur stereotyper används i samhället, anser vi att den stereotypa bild som skapas genom Alfons ordval, kan sägas vara med och definiera den egna gruppens gränser (“Vi” kontra “Dem”) (jfr Hylland Eriksen 2000, s.35). Mendoza och Reese (2001, i Tsao, 2008, s.108) skriver att barnböcker erbjuder barn karaktärer som ger barnen möjlighet att identifiera sig med karaktärernas känslor, övertygelser och handlingar. Karaktärerna kan även ge barnen en första inblick i hur världen ser ut genom andras ögon och därigenom upptäcka hur andra människor ser på dem själva (s.108). Om man utgår från detta resonemang kan Alfons blick på Hamids hem och traditioner få en central roll i skapandet av begränsade identifikationsmöjligheter i termer av “vi” och “dem”.

Vidare visar miljön som handlingen i boken utspelar sig i en klassisk bild av förorten med grå höghus och stora gårdar där barnen sparkar fotboll. Det finns både tecknade bilder och inklippta fotografier som leder tankarna till miljonprojektens gamla byggnader. Då framförallt media har förmedlat en förenklad bild av förorten som ett problemområde (jfr Asplund Carlsson & Lunneblad, 2013 s.3). I och med att Hamids pappa gestaltas som en genuin och engagerad pappa, där han likt en idyll har all tid i världen till att umgås med barnen i området, får läsaren en bild av att Hamids pappa inte har något jobb. Det kan finnas en risk att bilden av Hamids pappa i förorten blir lite ensidig.

I boken *Alfons och soldatpappan* fann vi även att en majoritet av karaktärerna var män eller pojkar. Endast på två sidor i boken fanns flickor eller kvinnor med och då omnämns flickorna endast vid ett tillfälle. Detta stämmer överens med vad Tsao beskriver i sin artikel, att pojkar och män dominerar barnlitteraturen både i text och bild (Tsao 2008, s.109).

5.5 Tillskrivet utseende och beteende utifrån etnicitet

I böckerna *Zoomysteriet*, *Födelsedagsmysteriet* och *Fotbollsmysteriet* fann vi i vår bildanalys att de karaktärer som har utländsk bakgrund illustrerades med särskilda överdrivna drag. Karaktärerna Muhammed Karat, Leopold och Taleb van Dango har alla illustrerats med håriga armar och svarta mustascher eller helskägg. De har även speciella ansiktsdrag med en framträdande stor näsa.

Taleb van Dango, *Zoomysteriet* s.95

Muhammed Karat, *Födelsedagsmysteriet* s.31

Leopold, *Födelsedagsmysteriet* s.51

Lasse, *Guldmysteriet* s. 14

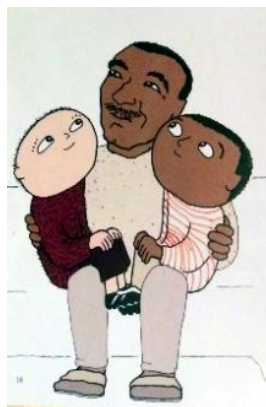
I *Zoomysteriet* förstärks även Taleb van Dango's utseende i texten, han beskrivs som: "skäggiga mannen" "en konstig figur" och "Den store skäggige mannen" flera gånger i texten istället för att referera till honom vid hans namn. Taleb van Dango refereras till just sitt utseende på detta sätt 5 gånger i texten medan de övriga manliga karaktärerna (som är svenska) aldrig refereras till annat än till sitt namn eller sin titel. Detta blir intressant då vi ställer det mot hur ofta som de utländska karaktärerna finns med i text och bild i de böcker om Lasse-Maja som vi har analyserat. Just i boken *Zoomysteriet* finns de utländska karaktärerna med 12 gånger mot de svenska karaktärernas 49 gånger. Läger man samman antalet gånger som de utländska karaktärerna finns med i samtliga av de analyserade Lasse-Maja böckerna, blir det en markant skillnad med 46 gånger för utländska karaktärer och 166 gånger för de svenska.

Enligt Hylland Eriksen (2003) beskrivs människor ofta med yttre attribut, som gör att de enkelt kan kategoriseras med en viss etnisk tillhörighet. De fysiska dragen som beskrivs används för att läsaren skall få en uppfattning om var personen kommer ifrån. Detta gör att människor delas upp i olika kategorier grundade på etnicitet och trots att den vetenskapliga rasismen är avskaffad så görs, enligt Eriksen fortfarande uppdelningar utifrån dessa principer (Hylland Eriksen, 2003, s.105). Detta är något vi sett i flera av Lasse-Maja böckerna där karaktärer med utländsk bakgrund beskrivs enligt de tidigare nämnda exemplen. När människor beskrivs utifrån standardiserade föreställningar om vad som utmärker en etnisk grupp skapas stereotyper. Dessa hjälper individer att skapa ordning i en komplicerad social värld men ger inte nödvändigtvis en rättvis bild av andra människor. Hylland Eriksen kallar denna process för stereotypisering (Hylland Eriksen 2000, s.35). I de Lasse-Maja böcker vi har analyserat förstärks etniska stereotyper som att en person med utomeuropeisk bakgrund skulle vara mörkhårig och ha mycket kroppsbehåring och ha en större näsa.

Vi anser att illustrationerna som finns i *Alfons och soldatpappan* samt *Kenta och Barbisarna* däremot är inkluderande istället för exkluderande, då barn och vuxna med olika hudfärg får vara med på bilderna. Stereotypa attribut samt utseendebeskrivningar utifrån etnicitet (och genus) har här utelämnats. Teckningarna är fina och naturliga och visar på den mångfald som finns i samhället på ett icke-stereotypt vis.

Kenta och barbisarna s. 30

Alfons och soldatpappan s. 10

I LasseMaja böckerna fann vi att kvinnor och män skildras olika och dessa skillnader fanns även mellan svenska karaktärer och karaktärer av annan etnisk bakgrund. Maria skildras i *Guldmysteriet* bland annat som en passionerad flamencodansare då hon skriker flamenco och virvlar runt i dans. Hon stampar hårt i trottoaren så att det "smäller högt om klackarna från hennes små svarta skor". Dansen kan ses som ett stereotypt drag för många grupper av annan etnisk bakgrund i Sverige. Detta ger Kåreland ett exempel på och syftar till ungdomsboken *Smitvarning* där Rinkeby beskrivs som en färgstark förort i kontrast till ett grått Sverige. Människorna där dansar fysiskt och oblygt och använder sina kroppar för att förmedla dansens språk. Det är en vanlig stereotyp föreställning att

människor från andra länder, främst Sydamerika och Afrika skulle ha rytm och dans som sitt främsta uttrycksätt, i motsats till svenskar (Kåreland 2001, s. 17). Att Maria dansar oblygt och passionerat blir tydligt då hon i boken sedan trycker sig intill polismästaren för att dansa med honom. Polismästaren blir generad och svarar att “ Nja, jag vet inte” “Jag har aldrig varit så mycket för att dansa. Jag tycker bättre om brottning...” (en betydligt mer manlig sport).

Maria Gonzales de la Cruz och polismästaren, *Guldmysteriet* s.30

En annan stereotyp beskrivning som vi fann i LasseMaja är då Franco Bollo skildras. Franco Bollo är från Italien och fotbollstränare, och är den karaktär som förefaller som mest känslös i boken Fotbollsmysteriet. Han vrålar och skriker upprepade gånger och har svårt att hålla sina känslor i styr, vilket framkommer i både text och bild. Thorson skriver att en vanlig schablonartad bild av etniskt “främmande” personer är temperamentsfullhet där känslorna blir styrande och plötsliga skiftningar i karaktärernas humör sker (Thorson, 1987, s.88). Trots stereotypa bilder av Franco Bollo så erbjuds också en mjukare maskuliniserande gestaltning av honom, då han i slutet av boken erkänner att han är både nervös och snyftar och gråter.

5.6 Maskulinitet och femininitet som avviker från de stereotypa genusidentiteterna

Vi anser att det framkommer inte bara en maskulinitet eller en femininitet utan genusidentiteterna samspelar med de etniska identiteterna till viss del (jfr Asplund & Lunneblad, 2008, s.19). Till exempel präglas Lasse och Maja av genusidentiteter som avviker från de mest stereotypa (jfr Asplund & Lunneblad, 2008, s.19). Efter genomgången av samtliga tre LasseMaja böcker där både Lasse och Maja är med fann vi att de båda spelar huvudrollerna, vilket i vanliga fall brukar tillskrivas pojkar och män (jfr Tsao, 2008, s.109). Majas utseende beskrivs inte i någon bok och hon är minst lika aktiv och kompetent som Lasse, vilket Kortenhuis och Demarest (1993) refererar i Tsao (2008, s.110) anser är egenskaper vanligen tillskrivna pojkar. I *Guldmysteriet* är det också Maja som är den modiga av dem och hon får hjälpa en darrande Lasse att klättra ned från

en hög höjd. Lasse tillåts därmed att avvika från den stereotypa maskuliniteten och vara gränsöverskridande.

Vi fann att en av karaktärerna i böckerna föll in i vad Asplund och Lunneblad definierar som "den svenska maskuliniteten" vilket bygger på bland annat på oförmågan att lösa problem (jfr Asplund & Lunneblad, 2008, s.19). Polismästaren, trots sitt yrke, förefaller både i bild och text som tafatt och trög och måste få hjälp av barnen Lasse och Maja för att lösa mysterierna i böckerna. Även Eilard har skrivit om en liknande maskulinitet, den handfallna mannen som hon fann skildrad i samtliga Vi läser böcker från 90- talet (Eilard, 2008, s.294-295). Polismästaren tillåts därmed avvika från den mest stereotypa bilden av mannen. I samtliga av de analyserade LasseMaja böckerna fann vi även att polismästaren endast tituleras som polismästare, hans namn nämns väldigt få gånger. Detta kan ses som ett uttryck för Hirdmans resonemang kring mannen som norm i samhället. Mannen framställs enligt Hirdman som en prototyp som kvinnan jämförs med, han må vara konstruerad på olika sätt men *är* alltid. Mannen är till exempel banktjänsteman, polis eller läkare (Hirdman 2003, s.60). Polismästaren i LasseMaja *är* i likhet polismästaren medan till exempel Maria Gonzalez de la Cruz tituleras "Vaktchef Maria Gonzalez de la Cruz" och på så vis inte *är*.

Vid vår genomläsning av barnböckerna fann vi även att karaktärerna Kentas pappa och Hamids pappa tillåts bryta mot genusförväntningarna på ett positivt sätt. De skildras båda som omsorgsfulla fäder som ägnar stor del av sin tid till sina barn. Hamids pappa spelar fotboll med barnen i området och bygger ett fotbollsmål till barnen medan Kentas pappa är den som följer Kenta från och till förskolan och packar hans väska.

6. Slutdiskussion

I detta avsnitt förtydligar vi våra resonemang från resultatredovisningen och besvarar våra frågeställningar: Vilka identifikationsmöjligheter erbjuds i dessa böcker och hur iscensätts genusmässiga och etniska identiteter? Sedan avslutar vi med egna reflektioner.

I vårt resultat kan vi se en effekt av de föreställningar som finns om kön och etnicitet utifrån samhällets normativa strukturer. Detta kan vi se genom hur barnboksförfattarna har skildrat karaktärerna i böckerna.

När vi i vår analys studerade vilka identifikationsmöjligheter som erbjöds utifrån kön, fann vi att flera karaktärer tillåts bryta de stereotypa könsnormerna, men att de samtidigt framställs som annorlunda och just avvikande. I boken *Kenta och barbisarna* framställs Kenta som lite utanför gemenskapen, han sneglar längtansfullt på flickornas lek och går och gömmer sig på toaletten när pojkarna kommer. Kenta är den karaktär i boken som bryter mest mot de förväntningar som finns utifrån hans kön. Pippi Långstrump som även hon avviker från de traditionella könsnormerna framställs som annorlunda. Detta då hon ställs mot karaktären Annika som i större utsträckning följer de stereotypa könsförväntningarna. Där Pippi karaktäriseras som stark och rik, beskrivs Annika som snäll och rar. På bilderna framgår det även att Pippis trädgård är ovärdad och hon betar sig inte som de andra barnen i boken, Pippi har inga föräldrar och hemma hos henne är det stökigt. De identitetsmöjligheter vi fann i dessa böcker var *den starka men annorlunda flickan (Pippi)* som ställdes mot *den rara flickan som följer könsförväntningarna (Annika)*. I *Kenta och barbisarna* fann vi en identitetsmöjlighet i Kenta som ett möjligt alternativ till de traditionella könsnormerna. Kenta blir då utifrån vår tolkning även han undantaget som bekräftar regeln. Vidare fann vi även att identifikationsmöjligheterna för män som bryter mot genusförväntningarna till en viss del blev begränsande. Detta genom att dessa karaktärer skildrades med stereotypt manliga drag som sportartiklar, verktyg eller en muskulös stor kropp. Utifrån detta tolkar vi identifikationsmöjligheterna som begränsade, på så sätt att det är accepterat att bryta könsförväntningarna endast om karaktärens drag förstärks enligt könsnormerna. Denna tendens fann vi även i skildringen av kvinnliga karaktärer där de karaktärer som bryter mot genusförväntningarna (Maja, Maria, Pippi) illustreras med långt hår eller målade naglar och läppar. Denna begränsning tänker vi oss, i likhet med Tsaos resonemang (Tsao, 2008) kan få negativa effekter för de barn som läser böckerna. Tsao menar nämligen att stereotypa gestaltningar av karaktärer i barnböcker kan påverka barns syn på sin egen förmåga och de möjligheter de har i livet (Tsao, 2008, ss.108,111). Detta styrker vår uppfattning att det är av stor vikt att böckerna som nyttjas i förskolan och skolan valts med eftertanke. Om böckerna förmedlar en snäv bild av pojkar och flickor behöver detta beröras i undervisningen och föras upp till diskussion.

I vår analys av vilka identifikationsmöjligheter som erbjöds utifrån etnicitet, fann vi att när karaktärer med annan än svensk etnicitet skildrades så var de mestadels i bakgrunden eller frammalades som stereotyper (jfr Eilard, 2008, s.419). Detta var något som framförallt märktes i LasseMaja böckerna där karaktärer med annan än svensk etnicitet var med 46 gånger i motsats till svenska karaktärer som var med 166 gånger i böckerna. Skildringarna av dessa karaktärer föll in under framförallt två olika identifikationsmöjligheter. Vi fann att de skildrades med häftigt temperament, till exempel då Franco Bollo upprepade gånger plötsligt vrålar och skriker. Detta kopplar vi till vad Thorson (1987, s.88) menar är en schablonartad bild av etniskt "främmande" personer. Enligt vilken dessa anses vara styrda av sina känslor och ha plötsliga skiftningar i sitt humör. En annan identifikationsmöjlighet fann vi i karaktären Maria Gonzales de la Cruz, hon har i handlingen gestaltats som vaktchef. Här tillåts karaktären att ha makten som ett aktoritetsingivande yrke ger, men samtidigt har författaren valt att skildra hur Maria dansar i en eldig flamenco tätt intill polismästaren. Maria kopplas därmed ihop med bilden av en exotisk och "främmande" identitet. Hon faller in under den schablonartade bilden enligt vilken personer från "främmande" kulturer anses ha takten i blodet (jfr Kåreland 2001, s.17). På bilderna har Maria illustrerats med långt hår, målade läppar och naglar samt med klackskor, attribut som alla förstärker hennes femininitet. Vi tolkar detta utifrån Eilards resonemang (Eilard, 2008 ss. 294-299), att det är en strategi som tillåter karaktären att trots sitt normbrytande yrke som vaktchef, behålla ett visst mått av femininitet.

De genusmässiga och etniska identiteterna iscensätts på flera olika sätt i böckerna vi har granskat. Detta sker genom att karaktärerna illustreras olika, beskrivs till utseendet på olika sätt samt genom miljöbeskrivningar. Beskrivningarna av karaktärernas beteende skiljer sig också åt i böckerna beroende på deras etnicitet.

I *Alfons och soldatpappan* iscensätts bilden av Hamid och hans familj som "de andra" och Alfons som "vi". Detta sker genom att Alfons beskriver Hamids hemmiljö med orden främmande, nytt och annorlunda, vilket skapar en åtskillnad mellan Alfons och Hamid. Det är genom Alfons ögon åhörarna får "se" Hamids hem och detta bidrar till känslan av att Alfons är den normala som Hamids familj jämförs med. Enligt Hylland Eriksen (2000) präglas det svenska samtalet av en statisk syn på etnicitet där etnicitet förknippas med traditionsbundna "främmande" invandrarkulturer. Vi anser skildringen av Hamids hem i *Alfons och soldatpappan* reproducerar bilden av invandrarkulturer som just främmande.

De etniska identiteterna i böckerna iscensätts också genom att karaktärerna illustreras på olika sätt i böckerna. Karaktärer med annan än svensk etnicitet illustreras i flera av böckerna med framträdande ansiktsdrag så som håriga armar, helskägg och stor näsa. Detta kan kopplas till Hylland Eriksens resonemang enligt vilket beskrivningar av människor med särskilda yttre attribut bidrar till en enkel kategorisering av människor efter etniskt tillhörighet. När standardiserade föreställningar om vad som karaktäriserar en etnisk grupp används på detta sätt sker den process som Hylland Eriksen kallar stereotypisering (Hylland Eriksen, 2003, s.105). I de LasseMaja böcker vi har analyserat

förstärks etniska stereotyper som att en person med utomeuropeisk bakgrund skulle vara mörkhårig, ha mycket kroppsbehåring och ha en större näsa.

I *Alfons och soldatpappan* samt *Kenta och Barbisarna* anser vi däremot att illustrationerna av karaktärer med annan än svensk etnicitet är inkluderande då barn och vuxna med olika hudfärg illustreras utan några stereotypa attribut samt utseendebeskrivningar. Teckningarna är fina och naturliga och visar på den mångfald som finns i samhället på ett icke-stereotyp vis.

I likhet med vad Eilard fann i granskningen av barnböcker skrivna under 2000 talet, fann även vi i våra barnböcker att karaktärer med annan etnicitet än svensk, antingen finns med i bakgrunden eller att skildringarna riskerar att reproducera etniska stereotyper (jfr Eilard, 2008, s.419). Den enda boken som utmärker sig bland de böcker vi har granskat var *Alfons och soldatpappan*, där Hamid har en av huvudrollerna och har illustrerats utan några utmärkande stereotypa drag.

Vi fann vidare att de genusmässiga identiteter som iscensätts i böckerna skapades med hjälp av könsstereotyp associerade attribut. När de manliga karaktärerna bröt mot genusförväntningarna omgavs de av maskulint förknippade attribut och kvinnliga karaktärer illustrerades med långt hår, kjol och målade naglar. Även i texten fann vi att de kvinnliga karaktärerna beskrevs till utseende i större omfattning än de manliga karaktärerna.

Reflektioner

Under arbetet med uppsatsen har vi reflekterat över problematiken kring att definiera begrepp som etnicitet och kön inför vårt urval av barnböcker. Genom att skriva om stereotypa föreställningar om kön och etnicitet riskerar vi att reproducera dessa föreställningar. Men vi anser ändå att ämnet är viktigt att undersöka. Genom att vi även låter resultatet genomsyras med citat samt bilder vill vi erbjuda läsaren en transparens i hur vi tolkat materialet. När vi sökte barnböcker utifrån våra urvalskriterier slogs vi av att antalet barnböcker med karaktärer av annan än svensk etnicitet var få. En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att det är ett känsligt ämne där författarna är rädda att just reproducera stereotypa föreställningar baserat på etnicitet.

Vi är medvetna om att urvalet i vår uppsats är begränsat och att ett större urval böcker hade öppnat upp för större slutsatser. Vi välkomnar vidare undersökningar av samma ämne med mer omfattande material. Resultatet av vår analys är endast tänkt att belysa hur föreställningar kring genus och etnicitet reproduceras i några av de mest lästa barnböckerna i Göteborgs stad 2013. Då resultatet i vår uppsats i likhet med aktuell forskning (Odenbring 2014, s.3), visar att stereotypa föreställningar om kön reproduceras i barnböcker idag, skulle det vara intressant att undersöka hur barn uppfattar dessa stereotypa skildringar. En möjlig forskningsfråga skulle kunna vara: "Hur uppfattar barn de stereotypa skildringar som återfinns av män och kvinnor i några av de mest utlånade

barnböckerna idag?”. Vidare skulle det vara intressant att se om/hur dessa stereotyper påverkar barnens egen identitetsuppfattning.

Avslutningsvis anser vi i likhet med Asplund Carlsson och Lunneblad att det är av stor vikt att förskolan (och skolan) medverkar till tolerans och granskar och diskuterar den barnlitteratur som används utifrån de värden som uttrycks däri. När böcker ger möjlighet till igenkänning och identifikation är det nödvändigt att skildringen inte är alienerad och snäv. Detta då det i likhet med Asplund Carlsson och Lunneblads resonemang snarare leder till en självbild hos barnen som mindre värda. Böckerna menar vi måste spegla den mångfald som finns i dagens samhälle. Det är också av stor vikt att som lärare välja normbrytande böcker där pojkar tillåts vara omvårdande och omtänksamma samt där flickor tillåts vara aktiva och i ledarroller (jfr Tsao, 2008). Men *utan* att de blir det exceptionella undantaget eller porträtterade som annorlunda och avvikande från de andra av samma kön.

7. Referenser

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.
- Ambjörnsson, F. (2008) . *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Asplund Carlsson, M. & Lunneblad, J. (2013). *Till "vildingarnas" land: Barnboks författaren besöker förorten*. Nordisk Barnehageforskning 6(7), 1-9.
- Asplund Carlsson, M. & Lunneblad, J. (2008). "När han är arg är han turkisk": *identitetsskapande i Lin Hallbergs kompisboktrilogi*. EDUCARE 4(1), 7-25.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005) . *Textens mening och makt - Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Boréus, K. (2011). *Diskursanalys I Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.
- Brade, L., Engström, C., Sörensdotter, R. & Wictorsson, P. (2008). *I normens öga: Metoder för normbrytande undervisning*. Stockholm: Friends.
- Diekman, A. B., & Mumen, S. K. (2004). *Learning to be little women and little men: The inequitable gender equality of nonsexist children's literature*. *Sex Roles*, 50(5/6), 373-385.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Giddens, A. (2007). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hamnrén, N., & Johansson, T., (2009). *Identitet*. Stockholm: Liber.
- Hirdman, Y. (2003). *Genus- om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hirdman, Y. (2008). *Genus- om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hylland Eriksen, T. (2000). *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Johansson, R. (2005). *Gemenskapens grunder I Etnicitetens gränser och mångfald*. Carlsson Bokförlag och resp. författare: Falun
- Kortenhaus, C. M., & Demarest, J. (1993). *Genderrole stereotyping in children's literature: An update*. *Sex Roles*, 28(3), 219-232.

Kramer, M. A. (2001). *Sex-role stereotyping in children's literature*. Unpublished master's thesis, Pennsylvania State University, University Park, PA.

Kåreland, L. (2001). Mångkultur i svensk ungdomsbok. Några exempel från perioden 1970-2000. I M. Sansberg (red.), *Att se med nya ögon*. Svenskläraryrkeförbundet årskrift (s. 7-21). Stockholm: Natur och kultur.

Mendoza, J., & Reese, D. (2001). *Examining multicultural picture books for the early childhood classroom: Possibilities and pitfalls*. *Early Childhood Research & Practice*, 3(2), 1-38.

Odenbring, Y. (2014). *Emmaboken, den jämställda familjen och förskolan - En historisk och samhällskritisk samhällsstudie*. *Nordisk Barnehegeforskning* 7(2), 1-14.

Sundqvist, G E. (1991). Den formella maktens makt I Holmgren, C. Nordenstam, A. (Red.), *Varför feminism i ett jämställt samhälle?* Göteborg: Forums skriftserie nr 7/1991.

Sverrisson, A. (2011). Visuell metodik. I G. Ahrne. & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s.165-179). Malmö: Liber AB.

Thorsson, S. (1987). *Barnbokens invandrare: en motivationsstudie i svensk barn- och ungdomslitteratur 1945-1980*. Göteborg: Tre böcker.

Tsao, Y-L. (2008). *Gender Issues in Young Children's Literature, Reading improvement*. [0034-0510] Tsao, Ya-Lun år:2008 vol:45 iss:3 sidor:108

Tumer-Bowker, D. M. (1996). *Gender stereotyped descriptors in children's picture books: Does "Curious Jane" exist in the literature?* *Sex roles*, 35(7-8), 461-487.

Ålund, A. (2005). Etnicitetens mångfald och mångfaldens etniciteter I *Etnicitetens gränser och mångfald*. Falun: Carlsson Bokförlag och resp.

Avhandlingar:

Eilard, A. (2008) *Modern, svensk och jämställd: om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Malmö studies in educational sciences.

Webbsidor:

<http://www.ordklasser.se/adjektiv.php>

Läroplaner:

Lgr 11. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.

Bild- och kapitelböcker:

Bergström, G. (2006). *Alfons och soldatpappan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindenbaum, A. (2007). *Kenta och barbisarna*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, A. (2010). *Känner du Pippi Långstrump?*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Widmark, M ., & Willis, H. (2006). *Guldmysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Widmark, M ., & Willis, H. (2008). *Fotbollsmysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Widmark, M ., & Willis, H. (2007). *Zoomysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Widmark, M ., & Willis, H. (2012). *Födelsedagsmysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

8. Bilagor

Analysfrågor

Kvalitativ innehållsanalys

1. Vilka verb används i samband med karaktärerna?
2. Vilka substantiv eller uttryck används för att benämna karaktärerna?
3. Vilka adjektiv används för att beskriva karaktärerna?
4. Vilket blir helhetsintrycket av karaktären?
5. Hur beskrivs miljön i texten?

Kvantitativ innehållsanalys

1. Hur många gånger i texten framgår det att karaktären är:
 - Aktiv?
 - Känslösam?
2. Hur ofta beskrivs utseendet?
3. Hur ofta är karaktärerna med på bild? (inklusive framsida)

Bildanalys

1. Vilka karaktärsdrag har personen?
2. Stärker bilden textens budskap?
3. I vilket perspektiv skildras de olika karaktärerna? (ovanifrån, underifrån.)
4. Är karaktären i förgrunden eller bakgrunden?
5. Hur ser miljön ut?